

РОБЕРТ КАГАН, Американац, саветник је републиканског председничког кандидата Џона Мекејна, писац књиге Повратак историје и крај снова и оснивач, заједно са Вилијемом Кристолом, неоконзервативног Пројекта за нови амерички век.

РОБЕРТ КУПЕР, Британац, саветник је високог комесара за безбедносну и спољну политику ЕУ Хавијера Солане, дипломата који је битно утицао како на Тонија Блера, тако и на стварање заједничке безбедносне и одбрамбене политике ЕУ; аутор књиге Постмодерна држава и заговорник тезе да се у постмодерном свету морамо навикнути на двоструке аршине.

Каганово писмо Куперу,
7. априла 2008.

Чини ми се да је свет поново постао „нормалан”, у том смислу да се вратила утакмица великих сила која је вековима обликовала међународне односе, а изгледало је да је нестала после 1989. Вратио се и сукоб око вредности и начела – сукоб либералне демократије и аутократије – који је још од доба просветитељства утицао на понашање држава.

Рани постхладноратовски период понудио је наду у појаву нове врсте међународног поретка, у коме ће се националне државе заједно развијати или ће пак у потпуности нестати, у коме ће угаснути идеолошки конфликти, у коме ће се културе испреплетати и у коме ће трговина и комуникације у све већој мери тећи потпуно неометано.

Геополитика је одједном застарела; тема дана постала је геоекономија.(...)

Али, није тако испало. Мада је ЕУ и даље блистави пример постмодерног поретка, остатак света није следио тај образац. Националне државе су у највећем делу света остале онолико јаке колико су некад биле, а то важи и за националистичке страсти и конкуренцију међу нацијама, која је одвајкада обликовала историју. Међународна утакмица међу великим силама поново је на делу, а Русија, Кина, Европа, Јапан, Индија, Иран, Сједињене Државе и други надмећу се за премоћ на регионалном плану. Главна одлика међународне сцене поново су борбе за част, статус и утицај. Испоставило се да је онај постхладноратовски тренутак заправо био само поремећај. Историја се вратила.

Вратила се и у идеолошком смислу. Испоставило се да је аутократија потпуно компатибилна са растућим националним богатством. Владари Русије и Кине нашли су начин да омогуће отворену економску активност, а да истовремено гуше политичко незадовољство и несагласје. Постарали су се да они који зарађују највише новца остану по страни од политике. Ново богатство даје аутократијама већу способност да контролишу информације, монополизују телевизијске станице и држе под контролом општење преко Интернета а често уз помоћ страних корпорација.

Мада на либералном Западу постоји велика жеља да се наде полажу у једно другачије стање, очигледно је да аутократи и демократи имају битно различите интересе.(...)

Недавно смо имали прилику да се у то уверимо на самиту НАТО у Букурешту. Упркос својским и искреним напорима Европе, предвођене Немцима, да спроводе једну прилагодљиву источну политику према Москви, јасно се испољио јаз између натовских демократија и руске аутократије; тај јаз обухвата читав спектар геополитичких питања, од Косова преко противваздушне одбране до проширења НАТО. Тензије демократије и аутократије очигледно се испољавају и када је реч о Кини. Упркос снажној жељи Запада

да одржава складне односе са Кином, демократије нису могле да избегну осуду суровог кинеског обрачуна у Тибету – а још не знамо какве ће то последице имати по већ сумњичаво кинеско виђење демократије.(...)

У међувремену, док се велике силе тако коштају међу собом, поново је избила једна још старија борба, она између радикалних исламиста и модерних секуларних култура и сила за које они верују да су продрле у њихов исламски свет, загадиле га и постале доминантне. Те три борбе – утакмица великих сила, јаз демократије и аутократије и сукоб исламског радикализма и модерности – заједнички ломе међународни систем. Показало се да је било погрешно оно велико очекивање да је свет ступио у нову еру конвергенције. Заправо смо ступили у еру дивергенције.(...)

Данас је поновно појављивање великих аутократских сила, упоредо са појављивањем реакционарних снага исламског радикализма, ослабило тај поредак и прети да ће га и у наредним годинама и деценијама још више слабити. Ако нам је стварно стало до демократије и либерализма, не можемо само седети скрштених руку и чекати да историја иде својим током. Демократије треба да збију редове и да се постарају да озбиљно обликују историју.

Куперово писмо Кагану,
10. април 2008.

Ви мислите да су се ствари вратиле у нормалу. Ја, пак, мислим да нормала не постоји. Можда је постојала некад, у одавно превазиђеном сељачком друштву. Али, у неком тренутку у прошлости – можда у раној ренесанси, у време мог омиљеног јунака Николе Макијавелија – људи су дошли на идеју да би могли сами да буду господари сопствене судбине и да су кадри да сопственим напорима измене свој живот. То њихово уверење можда је и најмоћнија сила у историји. Оно нам је донело економски раст, образовање, дужи животни век, да и не помињем пластичну хирургију, енглески клозет и милион ствари. Донело нам је и политичко агитовање и демократију. Напредак никада није аутоматски, али постоје моћне силе које делују на његовој страни.

Слажем се са вама да постоји једна константа: борба међу људима и државама за утицај и статус. Оно што се мења јесте начин на који се та борба одвија: по правилима или уз насиље? У овом тренутку у том погледу влада неизвесност. (...)

У праву сте када кажете да је хладни рат окончан победом бољег погледа на свет. Али, била је то истовремено и победа боље технологије и бољег друштва: друштва које је у већој мери поштовало достојанство појединца. Добро уређена и добро управљана демократија и тржишна привреда увек ће бити јаче од ауторитарне државе. Управо стога ја верујем у демократију и убеђен сам да ће она и даље побеђивати ауторитарне системе; то никада неће бити неминовно, нити ће увек бити брзо – на крају крајева, хладни рат је трајао 40 година. Ипак, на крају ће демократија за ауторитаризам „бити оно/ што је за рибу морски орао/ који је хвата надмоћношћу своје природе”. (В. Шекспир, „Криолан”) (...)

Можда тржишни либерализам у извесној мери може да коегзистира са политичком аутократијом; треба нам, међутим, још мало времена да видимо да ли ће то потрајати. Феудализам, као најуспешнија верзија ауторитаризма, преживљавао је захваљујући томе што је свет био статичан и што му је религија давала легитимитет. Не видим нешто такво у модерним аутократијама. Најгоре зависе од силе и ослањају се на њу; најбоље

зависе од обезбеђивања бесконачног привредног раста – што је лакше постићи у раним фазама индустријализације. Међутим, да би био ефикасан, зрели индустријски капитализам треба свакоме да пружи могућности. Тешко је постићи да та економска равноправност ни на који начин не зарази политичку сферу. А владавина права – која лежи у самој основи тржишног система – бори се да коегзистира са аутократијом. Другоразредни правни поредак не може произвести ништа друго до другоразредну привреду. Демократија није неминовна, али индустријска тржишна привреда за њу представља повољно окружење.

Један од разлога због којих демократија није неминовна јесте то што је њу теже организовати него ауторитарни систем. За аутократију, у њеном најпримитивнијем виду, треба нам само одана војска. (...) У просвећеној Европи нико није веровао да је демократија могућа у нечему што би било веће од града-државе. Стварање политичке културе која треба да буде подршка демократији дугорочни је посао. Треба да саосећамо са људима који се боре да постигну компромис неопходан за демократску власт – као што је случај у Украјини. И требало би да схватимо да једна земља тако турбулентне историје каква је Кина, са великом дозом опреза приступа могућности темељних уставних промена.

Демократија функционише боље зато што је одговорна власт пријемчивија за народне потребе и више поштује људско достојанство. Ипак, нисам рад да је прогласим „универзалном вредношћу”. Она је условљена одређеним временом и одређеним друштвом. Она можда није завршна тачка историје, мада ће неко време потрајати у том својству. Управо због тога оклевам да поделим свет на две класе: на демократије и на аутократије. Демократија може да поприми читав низ обличја, баш као и аутократија...

Немојмо заборавити ни то да НАТО није увек био савез демократија. Дуго је био антисовјетска алијанса и прихватили смо свакога ко је могао да пружи допринос тој борби, била то демократија или не. Опет, у Другом светском рату имали смо срећу да нам Стаљин буде савезник. Када су интереси довољно велики и довољно озбиљни, они надилазе вредности. (...) У овом тренутку стварност је таква да на евентуални савез аутократија не гледамо као на реалну опасност. (...)

Сигурно је да није све савршено и да ће увек постојати нешто што ће кренути наопако. Ипак, не би ли требало да будемо бар умерено задовољни развојем догађаја у минулих 20 година?

Писмо Роберта Кагана,
11. април 2008.

Да ли је напредак чији смо сведоци у минулих двадесетак година био победа идеја, или победа земаља носилаца тих идеја? Склон сам да заступам ову другу тезу. Тачно је да су, дугорочно гледано, демократије инхерентно јаче. Међутим, у међувремену може протећи добар део историје, а дуги рок о коме говоримо може потрајати неколико деценија или векова. Пут од XV до XXI века није био ни прав, ни без трња. Било је периода које бисмо могли назвати напретком, а њима би опет уследили дуги периоди реакције и регресије. (Узгред, нисте правични према старим Грцима, који су две хиљаде година пре Макијавелија заступали идеју да могу да буду господари сопствене судбине – зато су писци трагедија осећали потребу да их упозоре да то није могућно.)

Никако се не би могло рећи ни да је последњих пет векова представљало стабилно и

поуздано напредовање ка све бољим облицима друштвене и политичке организације. Диктатуре XX века биле су далеко горе него диктатуре XIX века, а оне су опет биле незнатно горе од диктатуре из XVIII

века. Модерност јесте доносила боље и јаче демократије, али је доносила и бруталније и ефикасније аутократије. Ми данас верујемо да је време такве врсте диктатура прошло једном за свагда, баш као што је прошло и време ратова који су представљали карактеристичну одлику минулог столећа. Ипак, да ли стварно треба напречац да доносимо такав закључак? Није ли једно слично уверење, при том знатно оправданије, постојало и на крају

XIX

века?

Не мислим да релативни мир из протекле две деценије пружа довољно доказа да се свет променио онолико колико ви сугеришете. „Нико не жели насиље... али се још нисмо договорили о правилима” можда није ништа друго до једна од најчешће понављаних фраза у протекла три столећа. Већи сте оптимиста јер живите у Европи, а Европа се договорила о правилима. Ипак, пре само неколико година ви сами сте написали да је, с једне стране, могућно играти по правилима у оквиру „постмодерне” Европе, али је, с друге стране, у остатку „модерног” и „предмодерног” света и даље неопходно играти по правилима џунгле. Да ли сте променили мишљење?

Брине ме то што ваша анализа веома мало води рачуна о стварним историјским догађајима и одлукама које људи доносе, за разлику од широких историјских тенденција. Да ли је било неминовно да демократије преовладају у Другом светском рату? Можда јесте, оног тренутка када су оне, а ту пре свега мислим на САД, одлучиле да се у потпуности посвете тој борби. Само, та одлука није била некакав далекосежни закључак, посебно не у САД. (...)

Да, слажем се да ће можда у неком тренутку у будућности доћи до политичке еволуције (или револуције) у Кини и Русији ка нашем омиљеном начину управљања и виду друштвеног устројства. Међутим, у међувремену ћемо морати да се носимо са импликацијама тих богатих аутократија у нашој средини – што је нешто што нисмо очекивали да ћемо поново угледати по окончању хладног рата. Претпостављам и бојим се да ће свет поново постати нормалан, исувише нормалан, и на неки други начин.

Куперово писмо,
11. април 2008.

Ја то овако видим: у хладном рату су државе које је предводила Америка извојевале победу у дефанзивној бици – у Европи је то учињено помоћу НАТО. Победа у офанзивној бици извојевана је помоћу идеја. Совјети су одлуку да не интервенишу и тако осујете пољске разговоре за округлим столом 1989. донета је зато што они сами више нису веровали у свој политички систем, док су на економском плану желели да се придруже нашем систему. Ми смо бранили себе и свој систем и желели смо да се друга страна промени. То није могло бити учињено без америчке енергије и америчке опредељености, почев од Маршаловог плана. То је очувало интегритет нашег система јер му је омогућило да функционише и учинило је да људи у њега поверују.

Комунизам је био моћнији непријатељ од аутократија XXI века. Он је нудио алтернативу

и имао је пола западних интелектуалаца на својој страни. Оно што ме у овом веку брине јесу нуспроизводи отвореног друштва – тероризам, слабљење лојалности према држави (радикални ислам је једна од манифестација те појаве). Нама је потребно да либералну државу бранимо споља, али и да је бранимо изнутра – што обухвата и борбу против претераних реакција на терор.

Ви сте у своме првом писму одбацили помисао на то да геоекономија данас преузима позиције геополитике. Мислим да ћу се ту сложити с вама, али сам још увек запањен чињеницом да када руска влада говори о потреби за снагом она, како изгледа, мисли на Гаспром. Запањен сам и великом заокупљеношћу Кине обезбеђивањем испорука сировина (недавни индијски самит са афричким лидерима указује на то да и Индију море сличне бриге). Ту ћемо можда морати да бранимо интегритет свог система. Монополима, од Мајкрософта до Гаспрома, не сме се дозволити да доминирају тржиштима; требало би да буде исто тако тешко продати украдено предузеће на берзи колико је тешко продати украдену слику у некој аукцијској кући. (...)

Заједничка економска правила помажу стварању заједничких интереса. Светска трговинска организација је прича о успеху либерализма. Чињеница да је Кина њен члан даје Пекингу удео и интерес у том систему: то је много боље него начин на који смо поступали према привредном успеху Јапана. Један од великих изазова нашег века биће стварање правила за сучељавање с климатским променама. Зато ми се не свиђа класификовање земаља у два непријатељска тора; оно неће помоћи да решимо заједничке проблеме као што су климатске промене или ширење нуклеарног оружја.

Заједничка безбедносна правила је теже постићи, зато што је то нешто што је много ближе самој сржи суверенитета. Ипак, нећемо бити потпуно безбедни све док та правила не успоставимо. Све до тада, сагласан сам с вама да морамо бити спремни да се бранимо, примењујући при том сва потребна средства. Идиоти који су допустили да Римско царство пропадне сносе одговорност за хиљаду година јада и беде.

Каганово писмо,
14. април 2008.

Мислим да се у хладном рату нисмо само бранили и чекали да се друга страна промени, већ смо учинили и нешто више. Вођена је трка у наоружавању због које су 80-их година Совјети почели да страхују да више неће моћи да држе темпо, па су стога кренули у перестројку. Постигнути су хелсиншки споразуми, улагани су напори да се кроз радио-емисије и штампу утиче на облик дискусије у самом Совјетском Савезу, а постојали су и многи други начини на које је Запад покушавао да примора Совјете да се држе одређених стандарда. Све је то допринело да Совјети изгубе веру у свој систем. Ми се данас не враћамо на хладни рат, али не видим зашто бисмо били ишта мање јасни у погледу стандарда за које желимо да их Русија и Кина прихвате. Неће бити никаквог срећног суживота њихових и наших влада, колико год да делимо многобројне заједничке интересе и колико год да се силно трудимо да се претварамо да смо сви део једне исте међународне заједнице. Чак и данас, кад се постави питање као што је Тибет, демократије не могу а да не испоље своја осећања – а Кинези ће из тога још једном извући закључак о западњачком непријатељству. Ни таква наднационална питања као што су климатске промене не могу избећи утицај обновљене геополитичке утакмице међу великим силама. Кинези сматрају да то што Запад инсистира на поштовању нових

„норми” није ништа друго до настојање да се спречи раст Кине (и Индија се тако поставља). (...)

Све ово не значи да смо актери у бесконачном рату и сукобима, већ само да се историја вратила и да ћемо, као што сами кажете, ми у демократијама морати да бранимо себе и своја начела од нових изазова.

Куперово писмо,
14. април 2008.

Тачно је да је трка у наоружавању убедила Совјете да је њихов систем инфериоран у односу на наш. Међутим, хладни рат је имао одређена правила која су се развила кроз процес покушаја и грешака, да не кажем покушаја и готово промашаја. То је одражавало заједнички интерес обеју страна да се избегне нуклеарни окршај. Тај заједнички интерес са Русијом ће и даље постојати, а јасно је да, бар у овом тренутку, ни Кина не тежи конфронтацији.

Имамо и важне заједничке интересе у економској области, као што их имамо у вези са климатским променама, неширењем нуклеарног оружја и тероризмом. Када је реч о климатским променама, лакше је радити са Кинезима него са Индијцима – дакле, овде не важи прича о утакмици између демократије и аутократије. Не говорим ни о каквом суживоту, већ о томе да су нам потребни пристојни пословни односи са њима.(...)

Као и ви, и ја желим да се те земље промене. Увек постоје начини на које можемо помоћи том процесу, али у њих свакако не спада фронтални напад, баш као што не спада ни трпање у исти кош земаља чије су историје и проблеми толико различити. Промене је најлакше постићи онда када се људи осећају безбеднима – Европи је сигурност коју је уливало америчко присуство донела чврсте демократске структуре. Спољне претње увек су популарне међу тиранима који их користе да би успорили промене. (...)

У међувремену, требало би да се присетимо да још нисмо решили ни све сопствене проблеме са демократијом: нисмо решили проблеме који настају услед поремећаја монетарних токова, проблеме са медијима, у погледу одлучивања о томе ко има право на самоопредељење, апатије бирача – мада последњи избори одржани у Француској и председничка кампања у САД показују да и демократија може да се регенерише.

Приредила и превела
ЉИЉАНА НЕДЕЉКОВИЋ (НИН)